

документознавства. – Т. 12. – К., 2004. – С. 163–165, 169, 171–173; Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. : документи і матеріали : у 2 т. (3 ч.) – Т. 1 / упоряд.: В. Верстюк та ін. – К., 2006. – С. 601; Репресована УАПЦ: Політичні репресії проти священиків Української Православної Автокефальної Церкви (1919–1938): за документами Галузевого державного архіву Служби безпеки України // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2006. – № 1/2 (26/27). – С. 149, 322; *Ігнатуша О. М.* Православні Церкви України (20–30-ті рр. ХХ ст.). Джерела з історії. – Запоріжжя, 2008. – С. 230–239, 242–255, 261–275; *Він же.* Протокол сесії Собору православних єпископів усієї України у м. Лубни 4–5 червня 1925 р. // Пам'ятки : археогр. щорічник. – Вип. 8. – К., 2008. – С. 188–201; Лубенський раскол и «иоанникиевщина» в документах Патриаршей канцелярии // ВЦИ. – 2008. – № 1 (9). – С. 58–68, 78; Реабілітовані історією. Харківська область : Кн. 1. – Ч. 2. – К.; Х., 2008. – С. 281; «Собор єпископов весьма удивлен...». Документи по истории лубенского и григорианского расколов и о роли ГПУ в развитии их взаимоотношений / вступ. ст., публ. и прим. свящ. Александра (Мазырина) // Вестник ПСТГУ. II : История. История Русской Православной Церкви. – 2012. – Вып. 5 (48). – С. 108–109, 112, 125–126.

Літ.: *Липківський В., митр.* Історія Української Православної Церкви. Розділ VII : Відродження Української Церкви / із вступом і замітками протопресвіт. С. В. Савчука. – Вінніпег, 1961. – С. 33–34, 124–126; *Зінченко А. Л.* Благовістя національного духу: Українська Церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. – К., 1993. – С. 50–51, 164–172; *Ульяновський В.* Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С. 28, 112, 139; *Галамай О. М.* Православ'я на Поділлі // НЗ Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – Сер. : Історія. – Вип. 4. – Вінниця, 2002. – С. 89–92; *Вона ж.* «Погорілівщина» у Подільському православ'ї // Матеріали XI Подільської історико-краєзнавчої конференції / відп. ред. О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський, 2004. – С. 582–589; *Вона ж.* Українське обновленство на Поділлі // НЗ Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – Сер. : Історія. – Вип. 9. – Вінниця, 2005. – С. 292–296; *Тригуб О. П.* БОПУПАЦ у боротьбі за поширення ідеї «канонічної» автокефалії (1922–1925 рр.) // Гілея : наук. вісник : зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 24. – С. 43–52; *Він же.* Поширення ідеї «канонічної автокефалії» в українському православ'ї // Наук. праці істор. ф-ту Запорізького нац. ун-ту. – 2009. – Вип. XXVII. – С. 170–175; *Він же.* Російська Православна Церква в Радянській Україні 20–30-х рр.: інституційний розкол та міжконфесійні відносини : дис. ... д-ра істор. наук : 07.00.01. – К., 2009. – С. 230–237, 248, 250, 254, 257, 264; *Преловська І. М.* Джерела з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930) – Української Православної Церкви (1930–1939). – К., 2013. – С. 6, 180–182, 186, 279, 342, 368.

М. Л. Ткачук

ПАВЛО (ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ Павло Григорович) [рос. Павел (Преображенский Павел Григорьевич)] (10[22]08.1843–18.09[01.10].1911), єпископ РПЦ, випускник та в. о. секретаря Ради і Правління КДА – церк. діяч і педагог.

Нар. у погості Нікольському на Ухтомі Пошехонського пов. Ярославської губ. (нині – с. Ніколо-Ухтома Первомайського р-ну Ярославської обл. РФ) у сім'ї священика місцевої церкви Богоявлення Господнього. У 13-річному віці втратив батька. Після закінчення Ярославської ДС (1859–65) навчався у КДА (1865–69), де здобув ступ. канд. богослов'я (рішення Ради КДА від 17.12.1871 затверджено Св. Синодом 14.06.1872). Випускний твір, що отримав загалом схвальні відгуки рецензентів (доц. Я. О. Олесницького, проф. С. М. Сольського і проф. Д. В. Поспехова), присвятив темі «О каноне Св. Писания Ветхого Завета».

15.08.1869 призначений в. о. секретаря Ради і Правління КДА. 22.02.1870 * переведений на посаду помічника інспектора КДС. З 27.09.1872 – викладач грец. мови. У подальші роки обіймав каф-ри Св. Письма (15.08.1885–09.09.1886), викривального богослов'я та вчення про рос. розкол і сектантство (09.09.1886 – листопад 1889). Пед. діяльність поєднував із виконанням адм. обов'язків секретаря Правління КДС (11.11.1873–06.02.1884), діловода будівельного ком-ту з розширення семінарських будівель (17.12.1874–15.10.1875), члена Пед. і Розпорядчих зборів Правління (09.10.1884–21.10.1887). За дорученням Правління КДС ревізував Уманське (1887) і Черкаське (1888) духовні уч-ща. Крім того, служив діловодом з училищних справ при єпископі Уманському, вікарії Київ. єпархії (22.09.1876–07.08.1883). Був діловодом (11.02–12.07.1885) і членом (з 12.07.1885; з 06.02.1911 – почесним членом) Київ. єпархіальної училищної ради, а також цензором її друкованого орга-

* Поширена Ф. І. Титовим у некрологах дата 27.12.1870 є помилковою.

ну – ж-лу «Церковно-приходская школа» (з березня 1887). З 08.11.1882 до 05.08.1883 служив ктитором похідної домової церкви великої кн. Олександри Петрівни Романової (1838–1900), у чернецтві – Анастасії, засновниці Свято-Покровського жін. монастиря в Києві (1889) (канонізована УПЦ МП як преподобна Анастасія Київська).

У 1883 прийняв священство: 06.08 рукопокладений митрополитом Київським і Галицьким *Платоном (Городецьким)* у сан диякона, 07.08 – у сан ієрея. Продовжуючи викладацьку діяльність у семінарії, обіймав посаду настоятеля Києво-Подільського храму Св. Миколи Доброго (призначений 22.07.1883). Завдяки особистій скромності, високим моральним якостям, щирості та відкритості у спілкуванні швидко здобув любов і повагу парафіян. Мудрий душпастир і дбайливий господар, упродовж 20-річної діяльності перетворив Добро-Микольську парафію на зразкову. Ухвалою Св. Синоду від 29.03–07.04.1888 піднесений до сану протоієрея (чин звершено у Києво-Софійському кафедральному соборі 06.05.1888). У листопаді 1889 звільнився із КДС. З 01.06.1903 обіймав посаду настоятеля Києво-Софійського кафедрального собору.

З поч. 1880-х мав численні обов'язки на єпархіальній службі: був духовним слідчим Києво-Подільського благочиння (26.11.1883–20.08.1885); благочинним Києво-Подільських церков (20.08.1885–19.10.1892); понадштатним членом Київ. духовної консисторії (з 14.10.1892), від імені якої опікувався питаннями протидії штундизму (ще у 1889 входив до складу спец. протиштундистського єпархіального ком-ту) та очолював (до 16.11.1894) Київ. єпархіальне попечительство. З 16.07.1884 до 18.06.1890 входив до складу Київ. духовного цензурного ком-ту. Згідно з ухвалою Св. Синоду від 07–17.04.1894 затверджений у статусі штатного члена консисторії. Брав участь у роботі різноманітних єпархіальних комісій – зокрема з організації літніх учительських курсів у Києві (1894–96);

Павло (Преображенський)

з опосвідчення нетлінних мощей Св. Феодосія Углицького (1895); із керівництва безкоштовними лікарнею та амбулаторією при Київ. Свято-Покровському жін. монастирі (1900–04; з 30.07.1904 до 26.11.1908 – член постійного ком-ту) та будівництва монастирського Свято-Миколаївського собору (1901–08). Був постійним членом шкільної комісії Київ. єпархіальної училищної ради (з 30.05.1896) та інспектором Київ. пед. курсів для вчителів 2-класних церковнопарафіяльних шкіл (1897). Поряд із пастирським та єпархіальним служінням продовжував пед. діяльність на посаді законовчителя Києво-Подільської жін. гімназії (28.08.1889–15.09.1901).

10.10.1908 призначений єпископом Чигиринським, 1-м вікарієм Київ. єпархії. 20.10.1908 прийняв чернецтво (чин постригу звершено митрополитом Київським і Галицьким *Флавіаном (Городецьким)* у храмі Успіння Пресвятої Богородиці при подвір'ї КПЛ у С.-Петербурзі). 22.10.1908 піднесений до сану архімандрита. 23.10.1908 призначений управителем Києво-Михайлівського Золотоверхого чол. монастиря на правах настоятеля. 26.10.1908 у Свято-Троїцькому соборі С.-Петерб. Олександро-Невської лаври висвячений на єпископа.

З 07.11.1908 очолював Київ. єпархіальну училищну раду. 12.11.1908 призначений головою Київ. Свято-Володимирського братства, Ком-ту із зведення Свято-Миколаївського собору Київ. Покровського жін. монастиря та товаришем голови Київ. ком-ту Правосл. місіонерського тов-ва. 17.11.1908 очолив Ком-т із керівництва лікарнею та амбулаторією Київ. Покровського жін. монастиря. У 1909 обраний почесним членом Тов-ва допомоги нужденним вихованцям Києво-Подільського ДУ. З 1910 здійснював нагляд за викладанням Закону Божого у світських навч. закладах Києва. Був також товаришем голови київ. відділень Імп. Правосл. Палестинського тов-ва, Рос. істор. тов-ва. Керував діяльністю заснованого у 1910 Київ. тов-ва охорони пам'яток старовини та мистецтва. З ідейних переконань підтримував ініціативи та заходи київ. правомонархічних організацій; кажучи словами сучасника, «стоял в центрі всіх киевских национально-патриотических деяний, воодушевляя, объединяя и примиряя главных деятелей».

Протягом усієї церк. і пед. діяльності зберігав дружні зв'язки із членами професорської корпорації КДА, надавав підтримку її вихованцям, жваво цікавився академ. життям. Від часу заснування академ. Богоявленського братства (1882), створеного з метою допомоги нужденним студентам, був його активним членом; у 1885–87 входив до складу ревізійного ком-ту; в 1888–98 був товаришем голови; у 1909 обраний почесним членом.

Упродовж багаторічного духовного служіння мав численні церк. і держ. відзнаки. Був нагороджений орденами Св. Станіслава 3-го ступ. (09.06.1878), Св. Анни 3-го ступ. (03.06.1881), 2-го (14.05.1896) і 1-го (06.05.1906) ступ.; Св. Володимира 4-го (06.05.1900), 3-го (06.05.1903) і 2-го (06.05.1910) ступ.; серб. орденом Св. Сави.

Помер від розриву серця на 69-му році життя під час панахиди на урочистих збо-

рах Київ. клубу рос. націоналістів, присвячених пам'яті П. А. Столипіна. Був похований у Катерининському приділі соборного храму Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря.

У творчому доробку П. – короткий нарис історії Путивльського Молчанського Печерського Рідзвобогородицького чол. монастиря (нині – жін. монастир у м. Путивлі Сум. обл.), а також низка промов і дописів на теми єпархіального життя та пастирського служіння у ж-лах «Киевские епархиальные ведомости» та «Руководство для сельских пастырей».

Осн. тв.: Путивльский, Молченский, Печерский монастырь (Курской губернии). – К., 1877. – [2], 34 с.; 2-е изд. – М., 1884; Открытие епархиальной библиотеки с бесплатной читальней при Киевском Свято-Владимирском братстве ревнителее православия и Киевского отдела Общества ревнителее русского исторического просвещения. – К., 1902. – IV, 8 с.; Предстоящее прославление святителя Иоасафа Горленко, епископа Белгородского и Обоянского (1705–1754). – К., 1911. – 6 с.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 162. – № 560; Ф. 175. – №№ 753, 1956; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 794; Ф. 712. – Оп. 4. – Спр. 1005.

Опубл. дж.: Протоколы заседаний Совета Киевской духовной академии за июль и август 1869 года // ТКДА. – 1870. – № 1. – С. 25–26; [Те саме] за декабрь 1871 года // Там само. – 1872. – № 5. – С. 18–22, 47–48; Определения Святейшего Синода // ЦВед. – 1888. – № 17–18. – С. 91, 100; 1892. – № 43. – С. 432; 1894. – № 18. – С. 175; Перемены по епархиальной службе // КЕВ. – 1890. – № 22. – Ч. офиц. – С. 403; Высочайшие награды // Там само. – 1896. – № 11. – Ч. офиц. – С. 158; 1906. – № 20. – Ч. офиц. – С. 213–214; Епархиальные известия // КЕВ. – 1900. – № 10. – Ч. офиц. – С. 185; 1903. – № 15. – Ч. офиц. – С. 371; Чествование протоиерея П. Г. Преображенского // КЕВ. – 1901. – № 22. – Ч. неофиц. – С. 1010; А. Г. [Глаголев А. А.]. Прощание кафедрального протоиерея Киево-Софийского собора о. П. Г. Преображенского с приходом Добро-Николаевской церкви // КЕВ. – 1903. – № 36. – Ч. неофиц. – С. 983–985; № 37. – Ч. неофиц. – С. 1004–1010; № 38. – Ч. неофиц. – С. 1040–1046; Высочайшее повеление // ЦВед. – 1908. – № 42. – С. 321; Наречение и хиротония архимандрита Павла во епископа Чигиринского, первого vicария Киевской епархии // ПрибЦвед. – 1908. – № 44. – С. 2165–2167; Титов Ф. И., прот. Преосвященный Павел, епископ Чигиринский, первый vicарий Киевской епархии (1843–1911). (Некролог) // ТКДА. – 1911. – № 10. – С. 349–366; Кончина и погребение в Бозе почившего Павла, епископа Чигиринского, первого vicария Киевской епархии // КЕВ. – 1911. – № 39–40–41. – Ч. неофиц. – С. 924–933;

Торжественное собрание Киевского религиозно-просветительного общества, посвященное памяти почившего преосвященного епископа Павла // Там само. – № 45. – Ч. неофиц. – С. 1068; Памяти пресвященного Павла, епископа Чигиринского (предсмертная речь, некролог и речи, произнесенные у гроба в Бозе почившего архипастыря). – К., 1911. – [2], 80 с.; Головкив П. А. Памяти пресвященного Павла, епископа Чигиринского. – К., 1912. – [2], 12 с.; Руткевич П., прот. Семинарские годы (Воспоминания о Киевской духовной семинарии за 1873 – 1879 годы) // КЕВ. – 1912. – № 48. – Ч. неофиц. – С. 1135–1137,

Літ.: Кальченко Т. В. Павел (в миру Преображенский Павел Григорьевич) // Черная сотня. Историческая энциклопедия 1900–1917. – М., 2008. – С. 379–380.

М. Л. Ткачук

ПАВЛОВИЧ Олександр Якович [рос. Павлович Александр Яковлевич] (1839*–19.09[02.10].1901), випускник КДА – педагог, краєзнавець, публіцист.

Нар. у с. Шмирях Старокостянтинівського пов. Волин. губ. (нині – Волочиського р-ну Хмельн. обл.) у сім'ї священика церкви Св. Архистратига Михаїла. Навчався у Кременецькому повітовому ДУ, Волин. ДС (1853–59) та КДА (1859–63), де здобув ступ. старшого канд. богослов'я та право отримати ступ. магістра після двох років бездоганної служби в духовно-навч. закладах (рішення Ради КДА від 22–23.09.1863 затверджено Св. Синодом 30.11.1863).

Пед. працю розпочав 07.01.1864 на посаді помічника ректора по класу богослов. наук Подільської ДС (м. Кам'янець-Подільський – нині Хмельн. обл.), де викладав го-мілету, моральне богослов'я і предмети місіонерського відділення. Згодом був помічником інспектора (з 01.09.1864) та інспектором (1879– лютий 1883); викладав курс педагогіки та огляд філос. учень. Не виявивши належної рішучості у протидії поширенню соц. ідей серед подільських семінаристів, був звільнений із посади інспектора і переведений до Могильовської ДС.

Залишивши духовно-училищну службу (1883), у подальші роки займався пед. діяль-

ністю в навч. закладах Мін-ва народної освіти на теренах Царства Польського. З 20.09.1883 обіймав посади вчителя рос. мови і словесності жін. гімназії в м. Сувалках (польс. Suwałki – нині у Підляському воєводстві Республіки Польщі). З 1884 мешкав у м. Каліші (польс. Kalisz – нині у Великопольському воєводстві Республіки Польща), де був директором і викладачем рос. мови, історії та географії жін. гімназії, з 1891 – інспектором чол. гімназії. У січні 1891 за бездоганну пед. службу нагороджений орденом Св. Володимира 4-го ступ. Після виходу у відставку (1895) мешкав у м. Кам'янець-Подільському; був почесним мировим суддею.

Помер після нетривалої тяжкої хвороби під час поїздки до Варшави. Похований на варшавському Вольському правосл. кладовищі.

П. – один із активних учасників краєзнавчого руху на Поділлі. З 1865 був членом створеного при Подільській ДС ком-ту, що опікувався укладанням церковно-істор. опису Подільської єпархії (згодом – Подільського єпархіального історико-стат. ком-ту). Тривалий час обіймав посаду редактора ж-лу «Подольские епархиальные ведомости» (27.08.1876–19.10.1883). Зусиллями П. ж-л, який виходив двічі на місяць, з 1880 став щотижневим і був доповнений рубрикою «Поточные события». У 1881–82 редакція ж-лу опублікувала «Проповеднические труды сельских пастырей Подольской епархии» (у 2 вип.).

У творчому доробку П. – численні публікації (понад 90) у ж-лі «Подольские епархиальные ведомости» за 1866–1900 (частину підписано псевдонімом «Знакомый» чи криптонімами «А. П-ч», «А. П.»; деякі не містять вказівки на авторство). З-поміж них – статті церковно-істор., етногр. та пед. змісту; дописи з актуальних проблем, що стосувалися повсякдення духовних навч. закладів, єпархіального духовенства, пастирської практики тощо; повчання. У тому ж ж-лі опублікував систематичний курс педагогіки та дидактики.

* За ін. даними (див.: ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 4318) – у 1837.